

Література:

1. Щукіна С.Г. Бурова Т.А. Шляхи вдосконалення фінансового обліку виробничих запасів на підприємствах. URL: <http://global-national.in.ua/archive/12-2016/113.pdf> (дата звернення 20.03.2022).

2. Горбачова О.М., Олійник І.А. Шляхи вдосконалення обліку запасів. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_55_2016_ukr/18.pdf (дата звернення 22.03.2022).

3. Смалій Ю. О., Бенчак В. І., Польова Т. В. Удосконалення обліку та контролю наявності та руху виробничих запасів на підприємстві. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/10_2019/177.pdf (дата звернення 22.03.2022).

4. Романець В. Дуганець Н. Шляхи удосконалення обліку виробничих запасів. URL: <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/104/104> (дата звернення 27.03.2022).

5. Одношевна О. О. Практичні аспекти та шляхи вдосконалення обліку виробничих запасів. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/38.pdf (дата звернення 20.03.2022).

BAZAR İQTİSADİYYATI ŞƏRAİTİNDƏ MALİYYƏ FƏALİYYƏTİNİN AUDİTOR YOXLAMASININ TƏŞKİLİ

Əliyeva Ləman Cəfərqulu qızı

Əliyeva Təranə Əsman qızı,

“Sənayenin təşkili və idarəetmə” kafedrasının baş müəllimi

Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan

Bazar infrastrukturuları arasında özünəməxsus yeri olan audit biznesmenlərin mənafeyi ilə əlaqədar məsələlərin səmərəli həllinə imkan yaradan obyektiv və müstəqil nəzarət infrastrukturudur. Sahibkarlıq fəaliyyətinin bir növü olan audit yoxlamaları müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin hüquqi normativ aktlara uyğunluğunun və mühasibat hesabatlarının düzgünlüyünün yoxlanılması ilə yanaşı, sahibkarlıq fəaliyyətinin perspektiv inkişaf istiqamətlərinə dair təkliflər irəli sürməyə də imkan verir. Bundan başqa sahibkarların vergi qanunvericiliyində edilən dəyişikliklərə riayət etməsinin düzgünlüyünü aydınlaşdırmaq üçün sahənin auditini aparmağa ehtiyac duyulur.

Auditor xidmətindən tək cə illik maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə yekun vurmaq üçün deyil, həm də təsərrüfatdaxili nəzarətin, marketinqin və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üçün zəruri olan əsaslı, dürüst məlumatların əldə edilməsi məqsədilə istifadə etmək olur.

Auditor təşkilatları tərəfindən yoxlamalar aparılarkən biznesin dəyərinin qiymətləndirilməsinə ciddi fikir verilməlidir. Bu onunla əlaqədardır ki, belə qiymətləndirilmənin nəticələri mühasibat uçotu və vergi uçotu hesabatlarında düzəlişlər etmək üçün istifadə oluna bilər. Ona görə də, qiymətləndirmə metodunun düzgün seçilməsinə fikir verilməlidir. Bu baxımdan biznes fəaliyyətinin

qiymətləndirilməsini həyata keçirən auditorların ixtisas, peşəkarlıq səviyyələrinin beynəlxalq standartlara uyğun olmalıdır.

Qiymətləndirmə metodları dedikdə, müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə təsir edən daxili və xarici amilləri müəyyənləşdirmək, idarəetmə sistemini ətraflı təhlil etmək, idarəetmə heyətinin məsuliyyət və səlahiyyət sahəsini dəqiqləşdirmək, idarəetmə qərarlarının qəbulunun informasiya təminatı sisteminin keyfiyyətini qiymətləndirmək və s. nəzərdə tutulur. Bu metodlar seçilərkən müəssisənin maliyyə siyasətinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Daha doğrusu, maliyyə nəticələrinin səviyyəsi və dinamikası, müəssisənin əmlakı və maliyyə vəziyyəti, işgüzar fəallığı və səmərəliliyi, yeni maliyyə resurslarının cəlb edilməsi və onlardan istifadə siyasəti, əsas vəsaitlərə qoyulan kapital, dövriyyə vəsaitləri, maliyyə risklərinin idarə edilməsi, kassa əməliyyatlar sistemi və s. təhlil edilməlidir.

Audit yoxlamaları bazar münasibətlərinə və beynəlxalq təcrübəyə uyğun təşkili müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Buna müvafiq olaraq, auditor fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi bazanın yaradılması auditor xidmətinin təşkili və tənzimlənməsini həyata keçirən orqanın qarşısında qoyulan əsas vəzifələrdən biri hesab olunur. Respublikanın qanunvericilik aktlarına və beynəlxalq audit standartlarına uyğun olaraq auditor fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlar və kifayət qədər audit standartları işlənilib hazırlanmışdır. Öz peşə vəzifələrini həyata keçirərkən auditorların rəhbər tutduqları audit standartları, auditin aparılması şərtlərindən asılı olmayaraq, yoxlamaların həcmi və auditor hesabatının növlərini müəyyən edir. Audit standartları auditə dair vahid baza tələblərini formalaşdırmaq və auditin keyfiyyətinə normativ tələbləri müəyyənləşdirməklə, auditin etibarlığına təminat verən normativ sənəddir.

Audit standartları auditorun öz peşəkarlıq fəaliyyətində riayət etməli olduğu baza prinsiplərini və üsullarını əks etdirir. Onlar auditin və onunla əlaqədar xidmətin keyfiyyətinin formalaşdırılması və qiymətləndirilməsinə, auditor fəaliyyətinin həyata keçirilməsi qaydalarına, auditorların hazırlanması qaydalarına və ixtisasının qiymətləndirilməsinə qarşı qoyulan tələbləri ehtiva edir.

Audit yoxlamaları müəssisənin kommersiya sirrini mühafizə edərək dövlətin və hüquqi şəxslərin qanuni maraqlarını qorumaqla təsərrüfat fəaliyyəti üzərində hüquqi maliyyə nəzarətini təmin edir. Bundan başqa, audit səmərəsiz təsərrüfat fəaliyyətinin və hüquq pozuntularının qarşısını alır, aitiinhisar tədbirlərinin həyata keçirilməsi üçün lazımi informasiya ilə təmin edir və müəssisənin yenidən təşkili mexanizmini formalaşdırır.

Audit yoxlamaları məcburi və təşəbbüslü olaraq həyata keçirilir. Məcburi audit yalnız auditor firmaları tərəfindən hər il müəssisənin mühasibat uçotu və maliyyə hesabatının məcburi olaraq yoxlanılmasıdır. Bu zaman təsərrüfat subyektlərinin arzu və istəkləri nəzərə alınmır, auditor fəaliyyəti haqqında qanunla müəyyən edilmiş hallarda məcburi şəkildə həyata keçirilir.

Təşəbbüslü audit yoxlamaları isə təsərrüfat subyektlərinin ilə razılaşıdırılaraq aparılır. Belə yoxlama zamanı müəssisələr auditor firmalarına yoxlamanın məqsədini, həcmi və yoxlanılması zəruri olan məsələlər haqqında məlumatlar təqdim edir.

Əslində, auditor fəaliyyəti mövsümi xarakter daşıyır, daha doğrusu, təsərrüfat subyektlərinin illik fəaliyyətinin yekunu ilə əlaqədar olaraq aparılır.

Mühasibat balansının və maliyyə hesabatının etibarlılığının ekspertizası ən geniş yayılmış fəaliyyət növü hesab edilir. Ekspertizanın vəzifəsi mühasibat balansının və maliyyə nəticələri haqqında hesabatın düzgünlüyünün və reallığının təsdiq edilməsidir. Bununla yanaşı, ekspertiza uçot prosesinin təşkilində, maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində və mühasibat uçotunda mövcud qanunvericiliyin pozulması hallarının qarşısının alınmasına real köməklik göstərir.

Auditor yoxlamaları zamanı müəssisənin mühasibat sisteminin təşkilinin mövcud normativ sənədlərə uyğuluğu mütləq müəyyənəlməlidir və aşkara çıxarılan nöqsanlar işçi sənədlərində qeyd edilməlidir. Auditor yoxlamalarının nəticələri üzrə auditor şəhadətnamələri tərtib edilir. Bu şəhadətnamədə mühasibat uçotu sistemi ilə tanışlıq, uçot siyasətinin qiymətləndirilməsi, sənəd dövriyyəsinin aparılması və təşkili, hesablaşmalar və kredit əməliyyatlarının auditor yoxlamasının nəticələri də geniş şərh edilməlidir.

Deməli, audit bazar iqtisadiyyatının zəruri elementi kimi çıxış edir, Bu onunla əlaqədardır ki, audit yoxlamaları qərar qəbulu üçün istifadə edilən mühasibat uçotunda yol verilə bilən müəyyən səhvləri aşkar etməyə imkan verir. Bu baxımdan, auditorlar öz vəzifələrini icra edərkən ümumi normalara riayət etməklə, mühasibat uçotunun bütün istifadəçilərinin maraqlarını rəhbər tutmalı, müəssisənin mühasibat uçotu sisteminin təşkilinin mövcud normalara uyğunluğunu dəqiq müəyyənləşdirməli və aşkar etdikləri səhvləri işçi sənədlərində geniş şərh etməlidirlər.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov İ. M. Audit. Bakı, 2007.
2. Namazova C.B. Audit. Bakı, 2012.
3. Audit. Dərs vəsaiti. Bakı, 2001.

AZƏRBAYCANDA AUDİT SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN XÜSUSİ BİR NÖVÜ KİMİ

*Kərimova Mehriban Allahverən qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan*

Bazar iqtisadiyyatı ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasında müstəqil auditor xidmətinin formalaşması prosesi demək olar ki, başa çatmışdır. Bu prosesin əsasını etibarlı maliyyə və uçot informasiyalarına dövlətin, müəssisə rəhbərlərinin və səhmdarların qarşılıqlı maraqları təşkil edir. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatlı ölkələrdə mülkiyyətçinin və dövlətin əmlak maraqlarının təmin edilməsi təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyətinə nəzarət xüsusi müstəqil təşkilat - auditor xidməti həyata keçirir. Audit iqtisadi-hüquqi nəzarətin daha yüksək pilləsi olub vəzifəsi yeni qurulmuş iqtisadi münasibətləri yararsız sahibkarlıqdan qorumaq, həm də iqtisadiyyatda hüquq pozuntularının qarşısını almaq və ictimai hüquq şüurunu daha yüksək səviyyədə formalaşdırmaqdır.

Auditin vəzifələrindən biri müəssisənin maliyyə durumu və bu maliyyənin stabilləşməsi üsulları haqqında informasiya, habelə qanuni əmlak maraqlarının qorunması üçün zəruri informasiya almaqdan ibarətdir. Auditin təşkili muhasibat